

ПУБЛІКАЦІЯ МАТЕРІАЛІВ

УДК 903.5(477.84)

МОГИЛЬНИК ВИСОЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ БІЛЯ С. МИЛЬНЕ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Василь ІЛЬЧИШИН

ДП ОАСУ “Подільська археологія”
вул. Бродівська, 44, Тернопіль 46020, Україна
e-mail: w_ilchyshyn@ukr.net

Тетяна ГОШКО

Інститут археології НАН України
просп. Героїв Сталінграда, 12, Київ 04210, Україна

Стаття вводить до наукового обігу матеріали могильника висоцької культури, який автор відкрив під час роботи розвідкового загону експедиції ДП ОАСУ “Подільська археологія” 2007 р. біля с. Мильне Зборівського р-ну на Тернопільщині. Подано загальну характеристику пам’ятки, виявленого поховання, супутнього інвентарю та результати спектрального аналізу мідної шпильки з поховання І.

Ключові слова: могильник, поховання, висоцька культура, шпилька, спектральний аналіз.

Багатощарове поселення Мильне-І, яке виявили 2005 р. В. Ільчишин та М. Бігус¹, розташоване у східній околиці с. Мильне Зборівського р-ну. Наприкінці серпня 2007 р. під час дослідження поселення (у його південно-західній частині), зафіксовано скупчення кальцинованих кісток разом з уламками ліпної кераміки висоцької культури (рис. 1). Кістки сконцентровані на площі 10×5 м і розтягнуті плугом по схилу мису. Всього зібрано біля двох десятків дрібних перепалених фрагментів черепа та трубчастих кісток.

Тоді ж з допомогою вчителя історії Михайла Горішнього та учнів Мильнівської школи, на місці виявлення залишків кремації здійснено пошукові роботи. На західному схилі язикоподібного виступу, де розташоване поселення, закладено траншею розміром 8×1 м, орієнтовану по осі схід-захід. Під час археологічних досліджень зафіксовано малопотужний перевідкладений культурний шар, який залягав на гл. 0,35–0,40 м від рівня сучасної поверхні.

---

¹ Бігус М. Б. До археологічної карти Тернопілля: нові пам’ятки на Волино-Подільському порубіжжі // МДАПВ. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 252.

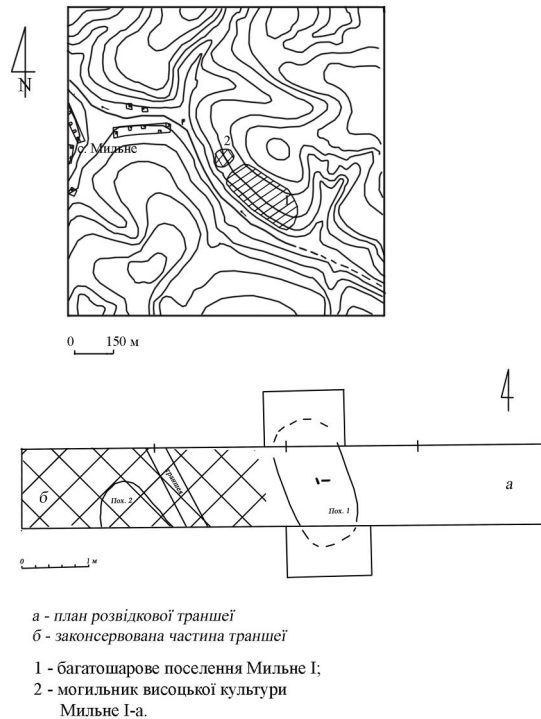

Рис. 1. Мильне. Схема розміщення могильника та план розвідкової траншеї.
 Fig. 1. Myl'ne. Scheme of location of burial complex and plan of survey trench.

Основна частина знахідок виявлена на глибині 0,15–0,35 м і представлена фрагментами ліпної кераміки тонкостінних та товстостінних посудин, у тісті яких наявні домішки дрібного піску та великої кількості шамоту. Більшості фрагментів кераміки притаманний двошаровий випал, зовнішня поверхня світло-коричнева, внутрішня – чорна або ж темно-сіра. На одному з фрагментів присутній наліпний валик (рис. 2, 8). Крім цього, у квадраті 4а на глибині 0,25 м від рівня сучасної поверхні виявлено невеликий крем'яний скребок (рис. 2, 7), виготовлений з відщепу розміром 4×3 см та товщиною 0,5 см, де один із довгих країв ретушований подвійною ретушшю перпендикулярно до робочого краю. Перший ряд фасеток величиною 3–4 мм, другий – 1–2 мм.

Материк у вигляді світло-коричневих суглинків із кротовинами, залягає під орним шаром на глибині 0,35 м. Після зачистки дна траншеї зафіксовано дві плями, які виявилися слідами ям.

Північний та південний контури першої плями (кв. 2а) читалися не так чітко, як її центральна частина.

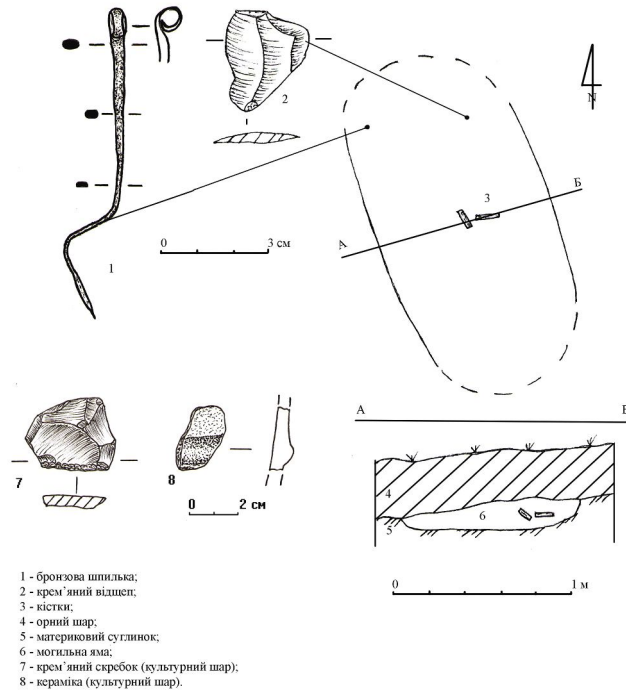

Рис. 2. Мильне. Поховання 1. Інвентар поховання.
 Fig. 2. Myl'ne. Inventory from burial.

Яма в плані мала форму близьку до овалу, її розміри по осі північ-південь становили 1,9 м, по осі захід-схід – 1 м. Довшою віссю вона зорієнтована за сторонами світу з невеликим відхиленням на схід, що, можливо, вказує на південну орієнтацію поховання, традиційну для поховального обряду висоцької культури². Глибина ями – 10–13 см від рівня фіксації. При дослідженні ями у її середній частині зафіксовано два фрагменти трубчастих кісток дуже поганого збереження, які знаходилися майже перпендикулярно одна до одної (рис. 2, 3). Окрім того у заповненні ями знайдено кілька дрібних фрагментів ліпної кераміки та крем'яний відщеп (рис. 2, 2), які могли потрапити туди із культурного шару. На глибині 0,35 м від рівня денної поверхні виявлено мідну шпильку, яка знаходилась у північно-західному куті ями, майже у вертикальному положенні гострим кінцем доверху.

² Бандрівський М. С. Могильник в Петрикові біля Тернополя в контексті поховального обряду висоцької культури. – Львів, 2002. – С. 134. – Рис. 40.

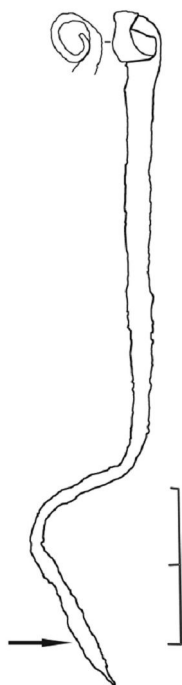

Рис. 3. Мильне. Шпилька з поховання 1 із вказаним місцем шліфа.

Fig. 3. Myl'ne. Pin from burial 1 with indicated place of polish.

Вона виготовлена з кованиго чотиригранного мідного дроту у середній частині товщиною 3×3 мм, в нижній – сплюснута та загострена. Голівка шпильки розклепана у тонку стрічку шириною 4 мм та закручена в одну петлю діаметром 6 мм із зігнутим у зигзаг кінцем. Довжина у такому положенні 9 см, у розправленому – 10 см (рис. 2, 1)³. Такого типу шпильки виявлені на ранньовисоцькому Петриківському могильнику біля Тернополя (пох. 17 та 25), який знаходиться за 35 км на південь від місця досліджень. Схожі прикраси зустрічаються у похованнях раннього та середнього періоду розвитку висоцької культури⁴ та відомі з могильників у Луговому та Висоцьку⁵. Окрім висоцької культури, такий тип шпильок зустрічається в сабатинівській, комарівській, Ноа, білогрудівській та білозерській культурах епохи пізньої бронзи⁶. Погана збереженість кісток, можливо, спричинена високою кислотністю ґрунту.

Друга могильна яма виявлена майже за 2 м на захід від поховання 1. Зафіксовано лише половину ями, яка мала вигляд півовала розміром 1×1,2 м, зорієнтованого довшою стороною по осі північ-південь. У зв'язку з

поганими погодними умовами поховання 2 законсервовано для подальшого дослідження у наступному сезоні⁷.

Отже, в результаті польових досліджень виявлено новий могильник висоцької культури та досліджено одне інгумаційне поховання. Їх попередньо можна датувати в межах НаА1-НаА2.

³ *Строценъ Б. С.* Звіт про пам'яткоохоронні дослідження (шурфування) в історичних частинах міст Тернопільської області та розвідки на території Тернопільської області. Тернопіль, 2007. – С. 54–56.

⁴ *Бандрівський М. Крушельницька Л.* Основні періоди розвитку висоцької культури (за матеріалами поховальних пам'яток) // Записки НТШ. – Львів, 1998. – Т. ССХХV. – Рис. 7, 4, 24, 34.

⁵ *Sulimirski T.* *Kultura wysocka.* – Krakow, 1931. – Табл. XXV, 1–7.

⁶ *Шарафутдинова И. Н.* Бронзовые украшения сабатиновской культуры // Межплеменные связи эпохи бронзы на территории Украины. – Киев, 1987. – С. 72–73.

⁷ *Строценъ Б. С.* Звіт про пам'яткоохоронні дослідження (шурфування)... – С. 57.

Шпилька з поховання піддана спектральному та металографічному дослідженню. Під час візуального обстеження відмічено горбкуватість поверхні виробу, що буває при вільному куванні. Шліф зроблено шляхом полірування поверхні на ділянці поблизу вістря (рис. 3). Після травлення відкрилася деформована волокниста структура.

Таблиця спектрального аналізу шпильки (ан. 171).

Sn	Pb	Zn	Bi	Ag	Sb	As	Fe	Ni	Co	Al
0,1	0,02	0	0,002	0,006	0,1	0,15	0,06	0,03	0	0,005

Мікротвердість металу – 139,2 кг/мм². Візуальне та мікроструктурне дослідження дають можливість говорити про те, що шпилька була виготовлена вільним неповним холодним куванням при температурі до 300°C зі ступенем обтискування металу до 80%. Шпилька виготовлена з виплавленої міді зі збільшеним вмістом свинцю (0,02%). Такий метал під час кування в гарячому стані міг дати тріщини. Отже, вибраний температурний режим технологічно виправданий.

%	Sn	Pb	Zn	Bi	Ag	Sb	As	Fe	Ni	Co	Al
>1											
0,1											
0,01											
0,001											
0,0001											

Ан. 171. Мильне-І

%	Sn	Pb	Zn	Bi	Ag	Sb	As	Fe	Ni	Co	Al
>1											
0,1											
0,01											
0,001											
0,0001											

Ан. 4306 (Черных, 1976. -Таб. 2. -С. 258). Авраамівський скарб. Браслет.

Рис. 4. Кореляційні графіки концентрацій домішок до міді.

Fig. 4. Correlation graph of concentration of admixtures of copper.

Окрім невеликої колекції з Петрикова хімічний склад металевих виробів висоцької культури майже не досліджувався. Характерною особливістю цього металу є відсутність арсену⁸. За хімічним складом метал шпильки суттєво відрізняється як від петриківського металу, так і від виробів доби пізньої бронзи, досліджених Є. Черних⁹. Відмінність шпильки з Мильного полягає у відсутності в пробі кобальту й низькому вмісті нікелю. Такий метал Є. Черних вважає невизначеним і прирівнює до волго-камської хімічної групи¹⁰. Вважаємо за необхідне зазначити, що відсутність кобальту й низький вміст нікелю є характерним для культур енеоліту – середньої бронзи: трипільської, ямної, полтавкинської, катакомбної та середньодніпровської¹¹. За доби пізньої бронзи відомі лише поодинокі випадки схожого складу металу¹² (рис. 4).

⁸ Гошко Т. Ю. Метал доби пізньої бронзи з Тернопільського краєзнавчого музею // Археологія. – 2006. – № 2. – С. 77–85.

⁹ Черных Е. Н. История древнейшей металлургии Восточной Европы. – Москва, 1976. – С. 302.

¹⁰ Там же.

¹¹ Там же. – Табл. ан. V–XIII.

¹² Там же. – Табл. 2, ан. 4306.

Таким чином, проблема походження металу з Мильного далека від розв'язання. Хоча, на наш погляд, вона може критися в генетичному типі місцевих родовищ.

**BURIAL-GROUND OF THE VYSOTSKA CULTURE
NEAR THE VILLAGE OF MYL'NE, TERNOPIIL REGION**

Vasyl' IL'CHYSHYN

Archaeological Service "Podolian Archaeology"

Brodivska str., 44, Ternopil 46020, Ukraine

e-mail: w_ilchyshyn@ukr.net

Tetiana GOSHKO

Institute of Archaeology of National Academy of Sciences of Ukraine

prosp. Geroiv Stalingrada, 12, Kyiv 04210, Ukraine

The article introduces into scientific circulation new burial-ground of the Vysotska culture discovered by author during the work of prospecting detachment of Archaeological Service "Podolian Archaeology" expedition in 2007 near the village of Myl'ne, Zboriv district, in Ternopil region. The article presents general description of the discovered burial-ground and burial-place found there with appropriate finds and results of spectrum analysis of copper pin from the burial-place 1.

Key words: burial-ground, Vysotska culture, burial, copper pin, spectrum analysis.

**МОГИЛЬНИК ВИСОЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ВОЗЛЕ С. МЫЛЬНЕ НА
ТЕРНОПОЛЬЩИНЕ**

Василий ИЛЬЧИШИН

ДП ОАСУ "Подольская археология"

ул. Бродовская, 44, Тернополь 46020, Украина

e-mail: w_ilchyshyn@ukr.net

Татьяна ГОШКО

Институт археологии НАН Украины

просп. Героев Сталинграда, 12, Киев 04210, Украина

Статья вводит в научный оборот материалы могильника висоцкой культуры, который автор открыл во время работ разведочного отряда экспедиции ДП ОАСУ "Подольская археология" 2007 г. возле с. Мильне Зборовского района на Тернопольщине. Дана общая характеристика памятника, открытого погребения, сопровождающего инвентаря и результаты спектрального анализа медной шпильки из погребения I.

Ключевые слова: могильник, погребение, висоцкая культура, шпилька, спектральный анализ.

Стаття надійшла до редколегії 18.06.2008

Прийнята до друку 20.07.2008